

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شورای عالی حوزه علمیه قم
مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خواهران
معاونت پژوهش

عنوان:

علل و آثار مادینه‌انگاری خداوند در الهایت فمینیستی

استاد راهنما:

حجت الاسلام و المسلمین دکتر محمد مهدی لطفی

نگارنده:

زهرا منصوریان

تابستان ۱۴۰۴

تقدیم و سپاس

شکر خدایی را که بر بنده خود منت نهاد و اسباب هدایت را در پیش رویش قرار داد. خدایی که هر چه داریم از اوست، اگر کار خوبی انجام می‌دهیم توفیقی از اوست و اگر ایده‌ای در ذهنمان جرقه می‌خورد از لطف بی‌کران اوست.

سپاس و تشکر فراوان از اساتید بزرگواری که در مدت انجام این پژوهش با دلسوزی فراوان و با دغدغه بسیار این جانب را یاری کردند تا بتوانم این پژوهش را به پایان برسانم.

چکیده:

الهیات فمینیستی به مثابه الهیاتی انتقادی، همواره به دنبال بازیابی کرامت زنان و ارتقاء نقش‌های دینی آن‌ها بوده است. رگه‌هایی از این جریان در لایه‌های تاریخ غرب به چشم می‌خورد. با این حال، شکل‌گرفتن پایه‌ها و نظریه‌پردازی‌های این شاخه از الهیات را می‌توان همزمان با ظهور جنبش فمینیسم در دهه‌های ۶۰ و ۷۰ میلادی دانست. رسوخ آراء فمینیستی در این حوزه از الهیات، نظریه‌های زن محورانه و گاهی انحرافی و افراطی به وجود آورد. از جمله این آراء مادینه انگاری خداوند در ذات و صفات و یا دست کم قائل‌بودن جنبه‌هایی از الوهیت زنانه برای خداوند است. تحقیق پیش رو با روش کتابخانه‌ای، به بیان تاریخچه و مبانی این باور، بررسی علل گرایش و پیامدهای آن در جامعه غرب پرداخته است. نگارنده، مردسالاری موجود در مسیحیت و رویکرد منفی الهیات سنتی به زنان را از علل شکل‌گیری باور مادینه انگاری و افتادن در ورطه‌ی شرک و تحریف برای جبران تحریفی دیگر را از جمله مهمترین پیامدهای این باور دانسته است. جریان فمینیسم، اهداف به ظاهر متعالی خود را به مسیری آسیب‌زا و مخرب منتهی کرد که نهاد و ساختار خانواده و فرهنگ جامعه غرب را تحت‌الشعاع قرار داده است. فمینیسم با شعار رهایی زنان از بند اسارت‌های مردانه، آن‌ها را به ورطه‌ی اسارتی حقیقی کشانده است. این درحالی‌ست که تعالیم والا و عمیق دین اسلام، قرن‌ها پیش به چالش تبعیض جنسیتی و نگاه نابرابرانه جامعه پاسخ گفته و زن و مرد را در خلقت و آفرینش، صلاح و رستگاری و نیل به کمال انسانی یکسان دانسته است. قرآن کریم در آیات خود به روشنی بر برابری جایگاه انسان‌ها نزد پروردگار تاکید کرده و تنها فضیلت آن‌ها بر یکدیگر را نه در جنسیت، بلکه تلاش، مجاهدت، عمل نیک و پرهیزگاری دانسته است.

کلید واژه: فمینیسم، الهیات، الهیات فمینیستی، مادینه انگاری، مادینه انگاری خداوند

- ۱۰_ حکمت نیا، محمود، حقوق زن و خانواده، تک جلدی، پاپ پنجم، تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلام، ۱۳۹۷.
- ۱۱_ حکیم پور، محمد، حقوق زن در کشاکش سنت و تجدد، تک جلدی، تهران: انتشارات نغمه نو اندیش، ۱۳۸۲.
- ۱۲_ خدای، نرگس، مادری؛ حقوق و مسئولیت ها، تک جلدی، چاپ اول، قم: دفتر مطالعات و تحقیقات زنان، ۱۳۹۶.
- ۱۳_ دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، ج ۳، تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۴۲.
- ۱۴_ _____، لغت نامه، ج ۱۹، تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۴۲.
- ۱۵_ _____، لغت نامه، ج ۲۰، تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۴۲.
- ۱۶_ دورانت، ویل، لذات فلسفه، عباس زریاب، تک جلدی، چاپ نهم، تهران: علمی و فرهنگی، ۱۳۷۴.
- ۱۷_ دیلی، مری، فراتر از خدای پدر به سوی فاسفه آزادی زنان، فرناز عبدالباقیان، تک جلدی، چاپ اول، تهران: هرمس، ۱۴۰۰.
- ۱۸_ زیبایی نژاد، محمد رضا، جایگاه خانواده و جنسیت در نظام تربیت رسمی، تک جلدی، چاپ اول، قم، نشر هاجر، ۱۳۹۱.
- ۱۹_ ساروخانی، باقر، درآمدی بر دایره المعارف علوم اجتماعی، تک جلدی، چاپ اول، تهران: کیهان، ۱۳۷۵.
- ۲۰_ ساشوکی، مارجوری، "الهیات فمینیستی"، فمینیسم و دانش های فمینیستی: ترجمه و نقد تعدادی از مقالات دایره المعارف فلسفی روتلیج، عباس یزدانی و بهروز جندقی، تک جلدی، چاپ دوم، بی جا: دفتر مطالعات و تحقیقات زنان، ۱۳۸۸.
- ۲۱_ سبحانی، محمد تقی، زیبایی نژاد، محمدرضا، درآمدی بر نظام شخصیتی زن در اسلام (بررسی مقایسه ای دیدگاه اسلام و غرب)، تک جلدی، چاپ اول، قم: انتشارات مرکز نشر هاجر، ۱۳۸۴.

- ۲۲_ سبحانی تبریزی، جعفر، اصالت روح از نظر قرآن، تک جلدی، چاپ دوم، قم: مؤسسه امام صادق علیه السلام، ۱۳۹۰
- ۲۳_ سبحانی تبریزی، جعفر، منشور جاوید، ج ۱۳، چاپ پنجم، قم: مؤسسه امام صادق (علیه السلام)، ۱۳۹۰.
- ۲۴_ سیدل، روث، گاردنر، ویلیام، وای وای، اروپا، آمریکا، تک جلدی، چاپ اول، تهران: دفتر نشر معارف، ۱۳۸۹.
- ۲۵_ شیلت، وندی، لی دموس، نانسی، دختران به عفاف روی می آورند، مدنی، سمانه، پور علمداری، پریسا، تک جلدی، چاپ دوم، تهران: نشر معارف، ۱۳۸۸.
- ۲۶_ طباطبائی، محمد حسین، ترجمه تفسیر المیزان، ج ۳، چاپ پنجم، قم: دفتر انتشارات اسلامی (وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم)، ۱۳۷۴.
- ۲۷_ _____، ترجمه تفسیر المیزان، ج ۸، چاپ پنجم، قم: دفتر انتشارات اسلامی (وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم)، ۱۳۷۴.
- ۲۸_ _____، ترجمه تفسیر المیزان، ج ۱۰، چاپ پنجم، قم: دفتر انتشارات اسلامی (وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم)، ۱۳۷۴.
- ۲۹_ _____، ترجمه تفسیر المیزان، ج ۱۷، چاپ پنجم، قم: دفتر انتشارات اسلامی (وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم)، ۱۳۷۴.
- ۳۰_ طبرسی، فضل بن حسن، ترجمه مجمع البیان فی تفسیر القرآن، محمد بیستونی، ج ۱۸، تهران: فراهانی، ۱۳۵۰-۱۳۶۳.
- ۳۱_ فناری، محمد بن حمزه، ترجمه مصباح الانس ابن فناری. (شرح مفتاح الغیب صدرالدین قونوی)، محمد خواجوی، تک جلدی، چاپ اول، تهران: مولی، ۱۳۷۴.
- ۳۲_ فیاض، محمد اسحاق، الگوی حکومت اسلامی، برهانی، محمد جواد، تک جلدی، چاپ اول، کابل: دبیرخانه کنگره تجلیل از مقام علمی آیت الله العظمی فیاض، ۱۴۳۴ق.

۳۳_ قدوسی زاده، حسن، اصطلاحات سیاسی فرهنگی، تک جلدی، چاپ دوم، قم: دفتر نشر معارف، ۱۳۹۰.

۳۴_ کوئلیو، پائولو، بریدا، آرش حجازی و بهران جعفری، تک جلدی، چاپ یازدهم، تهران: نشر کاروان، ۱۳۸۳.

۳۵_ گری، بنوات، زن از دید مردان، محمد جعفر پورژنده، تک جلدی، چاپ دوم، تهران: جامی، ۱۳۷۸.

۳۶_ مبلغی، عبدالمجید، تعامل حوزه علمیه با رشته‌های علوم انسانی، تک جلدی، چاپ اول، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۹۹.

۳۷_ مجتهد شبستری، محمد، نقدی بر قرائت رسمی از دین، تک جلدی، چاپ اول، تهران: طرح نو، ۱۳۷۹.

۳۸_ مطهری، مرتضی، حقوق زن در اسلام، تک جلدی، چاپ هشتادوششم، ۱۴۰۲.

۳۹_ معرفت، محمد هادی، قرآن و فرهنگ زمانه، حسن حکیم باشی، تک جلدی، چاپ اول، قم: موسسه فرهنگی انتشاراتی التمهید، ۱۳۹۰.

40_ Parsons, Susan Frank, The Cambridge Companion Feminist Theology, Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

41_ Ruether, Rosemary Radford, The emergence of Christian feminist theology. In: Parsons, Susan Frank, The Cambridge Companion Feminist Theology, Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

مقالات

۴۲_ امین مجد، زهرا، کرمی، محمد تقی، "الگوی تقسیم جنسیتی نقش‌ها در خانواده - خانواده هسته‌ای از دیدگاه پارسونز"، فصلنامه بانوان شیعه، شماره ۲۳، ۱۳۸۹.

۴۳_ تاجور، آذر، پورطهماسبی، سیاوش، "بررسی تطبیقی منزلت زن در الهیات فمینیستی و اسلام (مهدویت)"، پژوهش نامه اسلامی زنان و خانواده، شماره ۳، ۱۳۸۸.

- ۴۴_ چراغی کوتیانی، اسماعیل، "فمینیسم و کارکردهای خانواده"، نشریه معرفت، شماره ۱۸۱، ۱۳۸۷.
- ۴۵_ حسینیان، حامد، "بررسی دیدگاه دین شناختی پائولو کوئلیو"، معرفت کلامی، شماره ۱، ۱۳۹۰.
- ۴۶_ زروندی، نفیسه، "نقدی بر دیدگاه‌های رایج فمینیستی و تبیین پیامدهای آن"، فصلنامه فرهنگی_دفاعی زنان و خانواده، شماره ۸، ۱۳۸۶.
- ۴۷_ سیاهپوش، مریم‌السادات، جوادی، زهرا، "کاربرد تجربیات زنانه در الهیات فمینیستی: جسمانیت، فرهنگ و زبان"، پژوهش‌نامه فلسفه دین، شماره ۳۹، ۱۴۰۱.
- ۴۸_ سیاهپوش، مریم‌السادات، هوشنگی، لیلا، جوانی، حجت‌الله، "جایگاه زن در تعالیم مکاتب گنوسی مسیحی: مباحث نظری و عملی"، پژوهش‌نامه ادیان، شماره ۲۴، ۱۳۹۷.
- ۴۹_ سینافر، حبیب، "فمینیسم؛ تاریخچه، امواج، گرایش‌ها، و آثار مثبت و منفی جنبش‌ها"، مجموعه مقالات دهمین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های مدیریت و علوم انسانی در ایران، کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های مدیریت و علوم انسانی در ایران، دانشگاه تهران، تهران، ۱۴۰۱.
- ۵۰_ شریف، زهرا، "الهیات فمینیستی مسیحی؛ انواع و اصول نظری"، نشریه قبسات، شماره ۱۱۰، ۱۴۰۲.
- ۵۱_ شفیعی سروستانی، ابراهیم، کیفر خواست علیه نظام سلطه"، ماهنامه موعود، شماره ۱۱۶، ۱۳۸۹.
- ۵۲_ عبدالباقیان، فرناز و سالکی، بهزاد، "بازخوانی مفاهیم خدا و هبوط در الهیات فمینیستی مری دیلی"، پژوهش‌نامه زنان، شماره ۴، ۱۳۹۷.
- ۵۳_ علوی نژاد، سید حیدر، "آفرینش زن در قرآن؛ کتاب مقدس و اسرائیلیات"، فصلنامه پژوهش‌های قرآنی، شماره ۲۸، ۱۳۸۱.

۵۴_ غنی زاده بافقی، "مریم و ورمزیار"، فائزه، تاثیر جنبش‌های فمینیسم بر تحول مفهوم خانواده، نشریه پژوهش‌های حقوقی، شماره ۴۶، ۱۴۰۰.

۵۵_ کائدی، شهره، "فمینیسم؛ خاستگاه‌ها و نگرش‌ها"، پژوهشنامه ادبیات کودک و نوجوان، شماره ۳۲، ۱۳۸۲.

۵۶_ لادس، آن، "الهیات فمینیستی"، اطلاعات حکمت و معرفت، اکرم مشهدی و بهزاد سالکی، شماره ۱، ۱۳۸۸.

۵۷_ محمدی، محمد علی، "فمینیسم و خانواده"، مطالعات راهبردی زنان، شماره ۲۹، ۱۳۸۴.

۵۸_ معرفت، محمدای، "نکته‌هایی تفسیری در سوره حمد"، فصلنامه پژوهش‌های قرآنی، شماره ۱۳ و ۱۴، ۱۳۷۷.

۵۹_ موحد، مجید، "الهیات فمینیستی و دنیوی شدن"، فصلنامه اندیشه دینی، شماره ۲۰، ۱۳۸۵.

۶۰_ نقیب زاده، احمد و سعیدلویی، مونا، "فمینیسم در فراز و فرود پارادایم زمان"، نشریه مطالعات روابط بین‌الملل، شماره پانزدهم، ۱۳۹۰.

۶۱_ هاشمی، خدیجه، "مقایسه تطبیقی «منزلت زن» در الهیات فمینیستی و دکتترین مهدویت"، مجموعه مقالات چهارمین همایش بین‌المللی دکتترین مهدویت (با روی کرد سیاسی و حقوقی)، همایش بین‌المللی دکتترین مهدویت، مؤسسه آینده روشن، قم، ۱۳۸۷.

۶۲_ همتی، همایون، "الهیات فمینیستی"، ضمیمه خردنامه همشهری، شماره ۲۰، ۱۳۸۳.

پایان‌نامه

۶۳_ فدایی، زهرا، شناخت و تحلیل تفاوت‌های حقوق خانواده از منظر اسلام و فمینیسم، دانشگاه خوارزمی، تهران، ۱۳۹۵.